

ZSITNYÁNYI ILDIKÓ

EGY „TITKOS HÁBORÚ” TERMÉSZETE

A Magyar Harcosok Bajtársi Közössége tagjaival szemben lefolytatott internálási és büntetőeljárás gyakorlat 1948–1950

„Hírszerző tevékenységünk során senkit sem tettünk el láb alól. Ilyen utasítást sohasem kaptunk. Három emberrablási kezdeményezésünk volt. Kettő a Magyar Harcosok Bajtársi Közösségét, az MHBK-t érintette. Ezeket ma is jogosnak és helyesnek tartom, hiszen a Zákó András, volt vezérőrnagy által vezetett MHBK dolgozott a legaktívabban és a legagresszívebb módon a Magyar Népköztársaság ellen.”¹

(*Farkas Vladimír v. áv. alezredes, 1990.*)

A Belügyminisztérium Államvédelmi Osztályának (BM-ÁVO) – majd időközben, 1948 szeptemberétől BM Államvédelmi Hatóság (BM-ÁVH), 1950. január 1-jével pedig Államvédelmi Hatóság (ÁVH) – és a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Csoportfőnöksége (Katpol) együttműködésének, mely jellemzően nem volt problémamentes, talán egyik legnagyobb „sikere” volt az az 1948–50 között lezajlott persorozat, melyben a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége (MHBK) szervezettel kapcsolatban álló, hazai ellenállási szervezkedés tagjait vonták felelősségre.² A hivatalosan 1949. január 1-jével megalakult bajtársi szervezet a kitelepült magyar katonai egységek tagjait kívánta összefogni a megszálló nagyhatalmak övezeteiben. Az első kezdeményezések Innsbruckban és Karinthiában, vagyis Ausztria francia, illetve angol övezetében, valamint Németországban az amerikai övezetben, elsősorban Bajorországban indultak meg: az egykori bajtársak először egymástól függetlenül, majd később együttesen építették ki a közösség saját szervezeteit, intézményrendszerét.

Az egyes magyar központokban az MHBK égisze alatt szerveződő kisebb csoportokból hamarosan megalakultak az egyes országok főcsoportjai is. Így elsőként Ausztriában – Absam központtal – Zákó András vezérőrnagy,³ Nádas Lajos vezérkari

¹ *Farkas Vladimír*: Nincs mentség. Az ÁVH alezredese voltam. Budapest, 1990. 304. o. Az egykori államvédelmi alezredes visszaemlékezésében valószínűleg Dósa Attila és Fehérváry István – személyükre a későbbiekben térünk ki – elrablására gondol, mely az ÁVH és a szovjet Állambiztonsági Minisztérium közös akciója volt. Kovács Attila, a CIC (Counter Intelligence Corps – az amerikai katonai titkosszolgálat) innsbrucki magyar vonalát vezető egykori hadnagy meggyilkolásáért a magyar katonai elhárítást terheli a felelősség.

² Mivel a tárgyalt időszakban a BM-ÁVO szervezeti felépítése 1948-ban, majd 1950-ben is – a fentiek szerint – változott, az érthetőség és egyszerűség kedvéért a továbbiakban az ÁVH elnevezést használjuk.

³ Zákó András 1926-ban végzett a Hadiakadémián, ahol 1940 és 1942 között már alezredesi rangban oktatóként dolgozott. 1942-től a VI. hadtest vezérkari főnöke, immáron ezredesként, majd 1943-tól a 27.

(vk.) ezredes és Korponay Miklós vk. százados⁴ vezetésével, Franciaországban vitéz Bak András vk. százados, Belgiumban pedig Kozma Ferenc vk. őrnagy kezdeményezésével. A kivándorlásokkal egy időben, Angliában, az Egyesült Államokban, Kanadában és a világ más részein is megalakultak az egyes MHBK-csoportok.⁵

A kint élők összefogása és segítése mellett igyekeztek minél kiterjedtebb és szorosabb kapcsolatot tartani az anyaországban maradt egykori bajtársaikkal, segítve egy hazai ellenállás kibontakozását: „...a Zákó mozgalom 1946–47-ben indult meg. Csírája a háború alatt keletkezett 'Kopjás' szervezkedés,⁶ vezetői ugyanazok: Zákó és Korponay. A jelenlegi szervezkedés célja, hogy tagokat gyűjtsenek, összeírjanak katonai szakképzettségük szerint arra a célra, hogy háború esetén [bár a beszerzéseknél külön hangsúlyozták ennek csekély valószínűségét a közeljövőben – Zs. I.] csapatokat lehessen belőlük szervezni. Konkrét cél a tagok összetartását és lehetőség szerint szociális viszonyaik megjavítását biztosítani.”⁷

1945 után tehát a Kopjás mozgalom törzse, Zákó és Korponay vezetésével nyugatra, a veisensteini hadifogoly-gyűjtőtáborba került, s már ott felvették a kapcsolatot az angolszász hírszerző szervezetekkel.

Míg ez a kinti részről a nyugati hírszerző szervek – elsősorban a francia katonai hírszerzés központi szerve, a Deuxième Bureau, ('Második Iroda') – által támogatott erőszakosabb beavatkozást jelentett a magyar belügyekbe, addig hazai részről inkább a szovjet jelenlét és a kommunista hatalomátvétel elleni – az esetek többségében csak elvi síkon megfogalmazott – tiltakozást, összefogást valamifajta változás reményében. Az információk áramlását széles körű ügynökhálózat és futárszolgálat kiépítésével próbálták megvalósítani, melynek azonban sok tagja fennakadt az egyre „hatékonyabban” működő államvédelmi szervek hálóján. Ezeket vagy lekapcsolták, vagy saját ügynökként tovább foglalkoztatták.⁸

könnyű hadosztály vezetésével bízták meg. 1944-ben vezérőrnagyi rangban a VKF/2, valamint az Államvédelmi Központ élére nevezték ki. 1945 folyamán nyugatra, amerikai hadifogolytáborba került, innen nem is tért vissza. *Szakály Sándor: A magyar katonai felső vezetés 1938–1945. Lexikon és adattár. Budapest, 2001. 376. o.*

⁴ A Kopjás-mozgalom parancsnoki teendőit ellátó Zákó helyettese, a mozgalom vezérkari főnöke, Korponay Miklós vk. százados volt, aki a nyílt kiképzést és alkalmazást irányította.

⁵ *Borbándi Gyula: A magyar emigráció életrajza 1945–1985. Budapest, 1989. I. k. (a továbbiakban: Borbándi) 72–75. o.*

⁶ A német Werewolf-csoportok mintájára, Magyarországon 1944/45 fordulójától szervezett mozgalom, melynek feladata a szovjetek által elfoglalt területeken szabotázs és diverzáns feladatok végrehajtása volt. A tagokat a honvédsapátok állományából, a VKF/2 (parancsnoka ekkor: Zákó András vezérőrnagy) toborzótitisztei válogatták. A „kopjások” felett a közvetlen parancsnokságot a VKF/2 Különleges Alosztályának vezetője, Korponay Miklós (harcálláspont: Nagyalásny) látta el. A területnek mind a német szárazföldi haderő (Heer), mind pedig a Waffen-SS felé közvetlen összekötőtisztszjei voltak, akik révén a német parancsnokságok a Kopjás-mozgalom felett a parancsnokságot gyakorolták. A háború végére – az 1945 utáni magyar állambiztonsági szervek adatai szerint – 10 647 fő (ebből 259 fő tiszt, 618 fő tiszthelyettes és tiszt) kapott a Kopjás-mozgalom központjaiban kiképzést. Történelmi Hivatal (TH) O-14964. 29–35. o.

⁷ Részlet Dósa Attila, a tárgyalat ügyből kifolyólag 1949-ben halálra ítélt, majd kivégzett nyugállományú hadnagy 1949. március 16-án felvett vallomásából. TH V-90034/1. 215. o.

⁸ A leendő ügynökeivel az alábbi beszervezési nyilatkozatot íratta alá a Katpol: „Alulírott...büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy...a fennálló demokratikus államrend érdekében hírszerző tevékenységet fejtek ki. Működési területem a mindenkori polgári vagy katonai beosztásomtól függ. Kiterjed politikai, katonai és társadalmi vonalakra. Minden rám bízott feladatot titokként megőrzök és legjobb tudásom

Mind a katonai elhárítás, mind az „államvédelem” igyekezett minél több emberét beépítve figyelemmel kísérni, majd felgöngyölíteni az egyes szervezeteket, tagjait pedig minél hatékonyabban kiiktatni: „A magyar államvédelmi hatóságok, illetve a katonapolitikai rendőrség [ti. a Katonapolitikai Csoportfőnökség – Zs. I.] felderítéseinek alapján, eddig több mint 800 ügynököt küldtek Nyugatra (az USA-ba is megérkeztek), hogy a magyar emigráció nemzeti munkálatait szétbomlasszák”⁹ – olvasható az amerikai főcsoportvezető korabeli jelentésében.

A „Hadváry-ügy” – az első letartóztatások 1948 nyarán

Az MHBK hazai képviselői ellen irányuló első letartóztatási hullám Hadváry Pál vezérkari ezredes, a Kossuth Akadémia helyettes parancsnoka¹⁰ 1948. augusztus 10-i őrizetbe vételével kezdődött, s a „vizsgálat” gyorsaságának eredményeként a Népbíróság még ugyanabban a hónapban – három hét alatt! – ítéletet hirdethetett.¹¹ A vizsgálatot és a vallatásokat az ÁVO megosztva végezte a Katpollal, alkalmanként együttműködve a szovjet Állambiztonsági Minisztérium (Министерство Государственной Безопасности – МГБ) embereivel is.

Hadváry 1948 elején került tényleges kapcsolatba a nyugati katonai emigráció grazi csoportjával, és ígéretet tett, hogy – egyelőre információk kiadásával – részt vesz a hazai ellenállás katonai vonalának megszervezésében. Őt is, akárcsak az egykori ludovikás, 1945 után leigazolt és hivatásos szolgálatot teljesítő tisztek többségét, állandó megfigyelés alatt tartották.¹²

szerint végzem el. Feladatokat állampolgári kötelezettségnek tartom. Abban az esetben, ha a kiadandó feladat a fennálló büntetőjogi rendelkezésekkel ellentétben állana vagy törvényellenes volna (bűncselekmény) a feladat végrehajtását minden utókövetkezmény nélkül jogomban áll megtagadni.” TH V-32000/9. 306. o.

⁹ Idézi: *Borbándi*, 79. o. Arra vonatkozóan, hogy a magyar államvédelmi szervek összesen hány ügynököt foglalkoztattak külföldön, nincsenek pontos adataink. Egy forrás szerint 1945–1949 között a katonai elhárítás közel 123 ügynököt tartott nyilván és foglalkoztatott rendszeresen az európai kontinens nyugati országaiban. Az irat másolata a szerző birtokában.

¹⁰ Hadváry 1942-ben került századosi rangban a Ludovika Akadémiára, ahol harcászatot és hadtörténetet tanított, majd 1943-tól 1944 közepéig a magyar 1. hadsereg parancsnokságnál teljesített szolgálatot, mint hadműveleti osztályvezető-helyettes. 1944 novemberéig a 2. hegyidandár vezérkari főnöke volt, majd visszakerült korábbi beosztásába. 1945 márciusában ő is Németországba távozott, amerikai hadifogságba került, ahonnan 1946 márciusában szabadult. Hazatérése után, mint háborús bűnös a Katonapolitikai Osztály őrizetébe került, akik kihallgatás céljából átadták a szovjet katonai elhárításnak. Két hét múlva – állítólag egy szovjet katona közbenjárására – szabadon engedték. Októberben visszakerült a honvédséghez, 1947 augusztusától pedig már az újonnan felállított Kossuth Akadémia kiképzési és tanulmányi vezetője lett. Decembertől ezredesi rangban az iskola helyettes parancsnoka, egészen 1948. augusztus 10-én történt letartóztatásáig. Rehabilitálására még nem került sor.

¹¹ A Hadváry ügyről bővebben lásd *Zsitnyányi Ildikó*: „A hazáért mindhalálig!” A magyar tisztikar ellen irányuló perek, 1945–53. In: *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945 – 1958. Tanulmányok a fegyveres testületek tagjai elleni megtorlásokról a hidegháború kezdeti időszakában.* (Szerk. *Okvát Imre.*) Budapest, 2001. 185–188. o.

¹² Egy 1946 októberében megjelent belső körrendelet szerint, az akkor még a Magyar Államrendőrség szervezeti keretében működő Államvédelmi Osztály (ÁVO) vidéki alosztályai és budapesti kerületi csoportjai egy „feketelista” elkészítésére kaptak utasítást. Ezen fel kellett tüntetni azokat a személyeket, akiket a kommunista párt ellenségének tekintett. Az így készült ún. 69-es körözüvény volt hivatott számba venni az egykori földbirtokosokat, csendőröket, katonatiszteket, polgári B-listázottakat, azok múltbéli és jelenlegi magatartását, politikai állásfoglalását. TH V-150339. Az ÁVO vidéki operatív csoportvezetőinek 1947. évi értekezletei. 45. o.

Félreállításához a Katpolnak szüksége volt egy beszerzés céljával letartóztatott nyugati futárra, Gyallai Imrére, valamint Hadváry egy korábbi beosztottjára, Csete Zoltán főhadnagyra is, aki ekkor már a Katpol V. (hírszerző) osztályának belső munkatársa volt.

Gyallai, letartóztatását követően, immáron a Katpol megbízásából kereste fel Hadváryt a per III. rendű vádlottjával, a később halálra ítélt Lovász Elemér MÁV tisztviselővel együtt. Hadváry ekkor a kért katonai adatokon kívül felfedte egy Grazban működő Katpol-os ügynök, Gombos Sámuel nevét is, amit korábban Csetétől tudott meg.

Hadváry Pálra, az 1930. évi III. törvénycikkbe foglalt hűtlenség büntettét akarták rábizonyítani, mint aki „hivatalos megbízásának felhasználásával, illetéktelen személyel [jelen esetben Gyallaival – Zs. I.] közölt olyan valós és titkos adatot, mely súlyosan sértette, illetve veszélyeztette az állam érdekét”. Az így kiszabható legsúlyosabb ítélet: halálbüntetés. A vizsgálatot folytató szerv utasítása alapján, „a katonai szakvélemény tehát a fentiek értelmében konstruálandó meg. A Gombos-féle hír közlése [ti. Csete közlése – Zs. I.], ami illetéktelenül került Hadváryhoz, mindenképpen valódi hírnek tekintendő és ezzel a halálbüntetés már megáll.”¹³

Máig nem egyértelműen tisztázott körülmények között, 1948. augusztus 15-én Hadváry, Csete és Szászy Sándor főhadnagy¹⁴ (a per IV. rendű vádlottja) lemondott tiszti rangjáról, neveiket törölték a honvédség állományából,¹⁵ így ügyüket – dr. Tímár István, az ÁVO helyettes vezetőjének közreműködésének is köszönhetően, megkerülve az ekkor még működő Kúria Honvédbírósági Fellebbviteli Tanácsát – a Népbíróság elé lehetett vinni.¹⁶

Az elsőfokú tárgyalást 1948. augusztus 28-án, a nyilvánosság teljes kizárásával tartották meg, melynek során Hadváryt és Lovászt halálbüntetéssel, Szászyt életfogytiglannal,

¹³ TH V-145606. 57. o.

¹⁴ Szászy Sándort 1943 augusztusában avatták csendőr hadnaggyá a Ludovika Akadémián. A háború alatt szovjet hadifogságba került, 1947-es hazatérését követően a Kossuth Akadémián teljesített szolgálatot, mivel a „demokratikus rendszer megbocsátotta Szászynek csendőrtiszti múltját”. Beosztásában egészen letartóztatásáig megmaradt. Hadváry és társai ügyében életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. Az 1956-os forradalom alatt szabadult a váci börtönből, majd elhagyta a Magyarországot.

¹⁵ Fehérvári István szerint Hadváryt Pálffy György kereste fel cellájában és beszélt rá arra, hogy rendfokozatáról és beosztásáról lemondva, civilként álljon a bíróság elé. Nem tudni pontosan milyen érvek hatására, de Hadváry beleegyezett ebbe, s még ott aláírta a lemondó nyilatkozatot. *Fehérvári István: Börtönvilág Magyarországon 1945–1956*. Budapest, 1990. (a továbbiakban: *Fehérvári: Börtönvilág*) 74–75. o. Erről lásd még: TH V-145606/1. 19. o., valamint *Kubinyi Ferenc: Fekete Lexikon*. California, 1994. 228–230. o.

¹⁶ Hadváry és társai ügyének sajátossága, mely szerint katonai és polgári személyeket kellett egy perben elítélni, felvetette azt a dilemmát, hogy melyik bíróság tárgyalja az ügyet elsőfokon. Mivel a hűtlenség büntettére nem hirdettek statáriumot, a fellebbezés folytán az ügynek felsőbb fórum elé kellett volna kerülnie. A kérdés az volt, hogy melyik hoz „megnyugtató” ítéletet. Dr. Tímár István arra hívta fel a figyelmet, hogy „a beszerzett információk szerint a Kúria Honvédbírósági Fellebbviteli Tanácsa elé az ügyet semmi esetre sem szabad engedni, mert reakciós bírálóból áll, akiktől a népi demokrácia szempontjából megnyugtató ítélet nem várható”. Tímár ezért azt javasolta, hogy a „folyamatban lévő ügytől” függetlenül, az országgyűlés már szeptemberben döntsön a Legfelsőbb Katonai Törvényszék működésének visszaállításáról, valamint a kúriai tanács megszüntetéséről. A Hadváry-ügy lehetséges kimenetelét figyelembe véve, Tímár a Budapesti Népbíróság mellett voksolt, mert szerinte a népbírósági „ítélet meghozatala után a NOT kb. egy hét múlva tárgyalni tudja az ügyet úgy, hogy a nyomozás befejezésétől számítva kb. 17-18 napon belül lehetne jogerős ítéletet kapni és a halálos ítéleteket végre is hajtani”. *Szakács Sándor–Zinner Tibor: A háború „megváltozott természete”*. Adatok és adalékok, tények és összefüggések, 1944–1945. Budapest, 1997. (a továbbiakban: *Szakács–Zinner*) 202. o.

Gyallait 15, Csetét – akit végül V. rendű vádlottként, „megfontolatlan és fecsegő természete” miatt elkövetett bűncselekményért vontak felelősségre – 2 évi fegyházbüntetéssel sújtotta a Népbíróság. A szeptember 4-én üléselő Népbíróságok Országos Tanácsa (NOT) Hadváry és Lovász kegyelmi kérvényét a „továbbterjesztés mellőzésével”, saját hatáskörében egyhangúlag elutasította, és kizárólag Csete börtönbüntetését módosította 1 évre.

A halálos ítéletek végrehajtására 1948. szeptember 7-én reggel került sor.¹⁷

„Az ügyet likvidálni kell!” – de hogyan?

Hadváry Pál lebukásával a Katpol tovább folytatta a nyomozást, így 1948. szeptember 3-ra már 42 személyt tartottak őrizetben. A letartóztatottak – néhány polgári egyént kivéve – mind az 1945 előtti honvédség kötelékében teljesítettek szolgálatot, és közülük többen csak a háború után, 1946-1947 folyamán jöhettek haza a nyugati vagy szovjet hadifogságból.

Az ekkor „Varga Modesztó főhadnagy és társai” ügyében folytatott vizsgálat még nem terjedt ki az így letartóztatott csoport teljes felszámolására, mert „felsőbb” megítélés szerint ez ekkor még „nem időszerű és politikailag érdektelen”. „A csoportfőnökség által letartóztatottak között egyetlen politikai vagy egyéb szempontból súllyal bíró személy nincs, s így véleményem szerint az ügygel tovább foglalkozni nem érdemes, hanem azt minél előbb likvidálni kell. Ilyen nagy csoportnak népbíróság elé állítása nem volna helyes, mert a szervezkedők a nyomozás adatai szerint csupán ködös szabotázs tervvezetéseket folytattak, s ezen felül csak jelentéktelen és érdektelen híryanagokat juttattak nyugatra” – áll a Katonapolitikai Csoportfőnökség 1948. szeptember 3-i jelentésében.

Tovább olvasva a Csoportfőnökség értékelését kiderül, hogy ekkor „politikailag” 17 személy – 3 kisebb csoport¹⁸ – bíróság elé állítását tartották volna helyesnek, hiszen „...így amennyiben szükséges, alkalmas lehet arra, hogy a Hadváry-ügy háttéréként, a Hadváry tárgyalás adatait megerősítse.

Amennyiben erre szükség nincs, ezek a személyek leinternálandók és kb. 10-12 fő szabadlábra helyezése után a többi őrizetben lévő személy is leinternálható.”¹⁹

¹⁷ TH V-145606/1. 137–139. o.

¹⁸ A Csoportfőnökség által említett három csoport tagjai nagy valószínűséggel a következők voltak:

1. Böröcz Sándor körmendi református lelkész és az általa „beszervezett” 4 személy (Kovács Mária, Balikó Mihály, Nagy Sándor, Hodossy Barna) A „csoportot” átadták a szovjet bíróságnak.

2. Áprily Ferenc v. ht. hadnagy és csoportja: Romhányi Ferenc, Kopácsy Zoltán, Józsa Imre, Toldy Szabó Géza, Nagy Zoltán Attila, Szabó Zoltán. A vizsgálat szerint a tagok ugyan egy csoporthoz tartoztak, felelősségrevonásuk mégis külön-külön történt. Áprilyt, Romhányit és Kopácsyt átadták a szovjet hatóságoknak, Józsa Imre és Szabó Zoltán a Zách-perben, míg Nagy Zoltán és Toldy Szabó Dósa Attila és társai perében lett elítélve.

3. Martonfalvy Hugó (akit nem tudtak elfogni a hatóságok) csoportja: Varga Modesztó, Varga Modesztóné, Zách Sándor, Lengyel Endre, Nagy Ferenc, Galba Miklós. (Később Dósa Attila és Fehérvári István.) Az állambiztonsági szervek eljárása ezzel a csoporttal szemben sem egyértelmű, hiszen két főt szintén a szovjet katonai törvényszék ítélte el, míg a többiek felett a hazai bíróság ítélt, a már fentebb említett két perben.

¹⁹ TH V-145606. 13. o.

A Hadváry Pál és társai elleni bírósági eljárást – mint fentebb kiderült – nem kellett megerősíteni, a tökéletesen eltervezett és kivitelezett forgatókönyv önmagában is „megállt”. Az ügyet ezért pár hónapra elfektették, majd – a fent elhangzottaknak megfelelően – 1949. január elején a Katpol – előzetes megbeszélések követően – 27 főt átadott az ÁVH-nak internálásra. A csoportfőnökség továbbá arra is javaslatot tett, hogy az ügyben szereplő további hat személyt – köztük Óváry László, Bere Géza, Greguss Imre, Bánffy Miklós – hat hónapra internálja a hatóság. Négyen valóban „csak” hat hónapot töltöttek internálótáborban, majd rendőrhatalósági felügyelet alatt szabadultak. Internálásuk indoka feljelentési kötelezettség elmulasztása volt.²⁰

Az 1949. január 4-5-én kelt internálási véghatározatok – melyek hivatkozási alapja az 1929. évi XXX. tc. 56. §. b. pontja – indoklása szerint az ügyben szereplő személyek olyan, „külföldi hatalmak részére kémkedő illegális szervezet munkájába” kapcsolódtak be, melynek két tagját (Hadváry Pál és Lovász Elemér) már kivégezték, így az „államvédelmi szempontok figyelembevételével” internálásuk szükséges.²¹

Internálások, mint az „osztályharc epizódjai”

A korszak internálási és büntetőeljárás gyakorlata – az esetek többségében – nem egyértelmű, nem érhető tetten benne tényleges szabályszerűség: akiket valamilyen oknál fogva nem akartak bíróság elé állítani, azokat általában internálták, de a két eljárás egymáshoz való viszonya nem volt következetes. Az esetek többségében megmagyarázhatatlan, hogy az ugyanazon „büntetett” vizsgálat alá vont személyek közül végül kiket internáltak és kiket állítottak bíróság elé, s a döntések alapja kideríthetetlen. A tárgyaló ügyben is ugyanazért a vélt vagy valós cselekményért egyeseket internáltak, másokat továbbra is a nyomozószervek őrizetében tartottak.

A háború utáni internálási gyakorlatot ténylegesen Erdei Ferenc belügyminiszter 1945. július 21-én kelt bizalmas, közzé nem tett rendelete szabályozta.²² Ennek egyik bekezdése szerint, valamennyi bizonyíték megszerzéséig – s ez általában hosszabb időt vett igénybe – internálótábor várt mindazokra, akik vélhetően elkövették a népbírósági rendeletekben meghatározott bűncselekményt, azaz ha már a rendőrség birtokában lévő nyomozati adatok és a környezettanulmány elég alapos gyanút szolgáltatott erre.²³

Az internálási javaslatok hivatkozási alapja (1948-ig) a 330.001/1946. IV/4. BM Sz. rendelet II. fejezetének f. pontja. Ennek értelmében, ha az illető személy az adott „bűncselekmény elkövetésében tettesi, részesi vagy felbujtói minőségben alaposan gyanúsítható, azonban ellenséges perrendszerű bizonyíték hiányában ellene a bünvádi eljárást megindítani nem lehet, ha a szóban forgó személy szabadlábon hagyása esetén a demokratikus államrend szempontjából veszélyesnek minősül, rendőrhatalósági őrizet [azaz internálás – Zs. I.], illetőleg enyhébb esetben rendőrhatalósági felügyelet alá helyezendő”.

²⁰ TH V-32000/8. 73. o.

²¹ TH V-90034/2.

²² Belügyminisztérium Központi Irattára 49/1945. A belügyminiszter 138 000/1945. bizalmas rendelete.

²³ Idézi: Szakács-Zinner, 217. o.

Katonák esetében az ügyben letartóztatott egykori vagy aktív hivatásos tisztek elleni eljárás „logikai” háttérét talán érthetőbbé teheti továbbá az az 1945 szeptemberében kelt feljegyzés, melyben Pálffy György vezérkari ezredes,²⁴ a Katonapolitikai Osztály frissen kinevezett vezetője reagált arra az intézkedésre, miszerint a Katpol szüntesse meg a katonák internálását, és helyette állítsák őket bíróság elé. (Az internálás természetesen nem tartozott a Katonapolitikai Osztály hatáskörébe, pusztán ilyen javaslattal adhatott- és adott át katonákat a politikai rendőrségnek, akik az esetek többségében ezt meg is tették.) A nyugatról hazatérő tiszteket a különböző táborokba kiküldött bizottság szűrte meg. Az utasítás értelmében, akik ellen nem volt olyan vád, ami alapján bíróság elé lehetett állítani, „...de általános magatartásuk és nyugatra települési körülményeik ezt indokoltta teszik, internálják, éspedig legénységénél csak ritka, kivételes esetben, főtisztelnél ennél valamivel gyakrabban, törzstisztek esetében pedig, kivételektől eltekintve, általában internáljuk. Ez utasításnak alapja az volt, hogy a nyugatra kitelepülésnél törzstisztek, akik általában vezetői (zászlóalj-parancsnoki, illetve osztályvezetői) beosztásban vagy feljebb voltak, fokozott mértékben felelősek az alájuk rendelt egység kitelepüléseiért, és ezért viselniük kell a következményeket.”²⁵ Mindez azonban a Szovjetunióból hazatért hadifoglyokra is ugyanúgy vonatkozott.

A fenti hivatkozásokból annyi bizonyosan körvonalazódik, hogy azokat a személyeket, akiket valamilyen megfontolásból – s itt elsősorban nem a „bizonyítékokkal” kellően megalapozott vádemelésre gondolok, hiszen a beismerő vallomások, mint a korszak legfőbb és egyben elegendő bizonyítási eszközei a kényszervallatások során korlátlan mennyiségben kerülhettek a tárgyalóasztalokra – a pártvezetés (jelen esetben az állami is) és annak „hadserege” nem tartotta (még) szükségesnek bíróság elé állítani, internálták, mint a „népi demokráciára veszélyes elemeket”. Vagyis a politikai vezetés által jóváhagyott, osztályhelyzet alapján történő mérlegelés elve (a Visinszkij-féle formula értelmében, mely szerint „minden bírósági ügy az osztályharc egyik epizódja”) nem csak a bírósági eljárásoknak vált szerves részévé, hanem az internálási gyakorlatnak is. Azaz minden egyes internálási véghatározat az „osztályharc egyik epizódjának” tekinthető. A két eljárás azonban felcserélhető volt, hiszen több olyan esetről is tudunk, amikor a bíróság által kiszabott büntetés letöltése után ugyanazon személy internálását rendelte el a hatóság, s így tovább.

²⁴ Pálffy (Oesterreicher) György vezetésével kezdte meg működését 1945 márciusától a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztály. Pálffy 1946 márciusától a Határőrség parancsnoki posztját is betöltötte. 1948. február 15-től, a Katpolról történő távozását követően a honvédség felügyelője lett, mely beosztást 1949. júliusi letartóztatásáig látott el. Az eredeti tervekkel ellentétben ügyét elkülönítették „Rajk László és társai” perétől, és átadták a katonai bíróságnak, amely első-, majd másodfokon is halálos ítéletet hozott. A kivégzést 1949. október 24-én hajtották végre.

²⁵ TH V-32000/22. 195–196. o. Feljegyzés, 1945. szeptember 21. (Ezúton szeretném megköszönni Ötvös Istvánnak az irat megtalálásában nyújtott segítségét.)

Újabb letartóztatások és ítéletek szovjet közreműködéssel (1949–1954)

Mindeközben természetesen folytatódott a bajtársi szervezettel kapcsolatba került személyek felkutatása és „likvidálása”, s a terheltek hol internálótáborban voltak, hol pedig az ÁVH, a Katpol vagy a szovjet állambiztonság szervei – melyről a későbbiekben még szólunk – hallgatták ki őket.

A letartóztatottak közül ekkor senkit nem engedtek szabadon, akiket nem internáltak, azok továbbra is a csoportfőnökség őrizetében maradtak.

Az internálásokkal tehát nem került pont az ügy végére: a Katpol tovább folytatta a nyomozást, és a szálak hatékonyabb felgöngyöltése érdekében újabb ügynököket szervezett be és küldött Nyugatra. Ezek közül legaktívabbnak a Bécsben működő Marinkay István, volt őrmester és az Innsbruckba küldött T. M., egykori csendőr őrmester bizonyult. Marinkayt a Katpol Dósa Attila nyugállományú hadnagy, az MHBK bécsi vezetője elfogásának előkészítésével indította útba, a kapcsolatot pedig már egy régebb óta tevékenykedő és szintén a katonai elhárításnak dolgozó ügynök teremtette meg. M. J. vasutas (fedőnevén „X/2015” vagy „B-M/3”) úgy mutatta be Marinkayt Dósának, mint aki segíteni tud a határon történő átszökötéseknél. Dósa élve az újabb lehetőséggel, két futárát bízta az ügynökre, akiket Magyarország területén, miután felkeresték ottani kapcsolataikat, a Katpol őrizetbe vett.²⁶

További konspiratív akciókkal, február 9-én magát Dósát is sikerült tőrbe csalniuk a bécsi pályaudvaron,²⁷ s ezzel újabb letartóztatási hullám söpört végig a magyarországi hálózaton. Március végéig – az eddigi források ismeretében – összesen 86 személy fordult meg az állambiztonsági szervek fogdáiban az ügygel kapcsolatban. Az őrizetek nagy számát tekintve hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy egy vagy akár kettő perben ilyen sok embert nem lehet bíróság elé állítani, ezért a következő megoldást választották.

1949. február 24-én, a „Szovjetunió ellen irányuló kémkedés és szabotázs tevékenység” indokával a letartóztatottak egy részét – Fehérváry István szerint 19 főt,²⁸ az eddigi fellelhető levéltári források ismeretében 16 főt – kiadták a Baden bei Wienben²⁹

²⁶ TH V–90034/1. 240. o.

²⁷ Marinkay István a Katpol III/3-as (támadólagos elhárítás) alosztályától kapta azt a feladatot, hogy Dósát csalja Bécs szovjet zónájába a Südbahnhof-ra (Déli-pályaudvarra), azzal az ürüggyel, hogy ott egy fontos csomag várja. A közvetlen utasításokat Serényi István alezredestől kapta, aki egyben ígéretet tett arra, hogy gondoskodik Marinkay családjáról, és a sikeres akció után hadnagyi rendfokozattal visszaveszi a hadseregbe. Marinkay a feladatot végrehajtotta, közben az amerikai hatóságok elfogták, de a Dósa Attila elrablásában való közreműködést nem tudták rábizonyítani. Marinkay 1950 januárjában átszökött a szovjet zónába, ahonnan átadták a soproni ÁVH-nak. A Hatóság végül Budapesten helyezte el egy panzióba, azonban Marinkay hiába kért munkát, sem a Katpol, sem az ÁVH nem akarta alkalmazni. Sőt, a két szerv abban sem tudott megegyezni, hogy ki fizesse ki Marinkay hotelszámláját, így egyedüli „megoldásként” maradt az ügynök internálása, hiszen már amúgy is túl sok bizalmas információval rendelkezett. 1950 júliusában először Kistarcsára, majd Recskre került. Innen ügyét 1953-ban a hadbírótság elé vitték, amely 5 év börtönre ítélte az alábbi vádakkal: hűtlenség, tiltott határátlépés, valamint abban történő segítségnyújtás. TH V-32000/6.

²⁸ *Fehérváry*: Börtönvilág 76. o.

²⁹ Baden bei Wien, a Bécs melletti kisváros a háború után lett az Ausztriát megszálló Vörös Hadsereg főhadiszállása, hiszen, bár a hivatalos székhelye Bécsben volt, az összes titkos szervet, így az MGB-t és a különböző katonai elhárító szerveket is itt helyezték el. Az MGB Vezetője Mihail Belkin szovjet állambiztonsági

székelő Szovjet Katonai Törvényszéknek (Boennij Tribunal CCCP), amely 25 év kényszermunkával sújtotta őket. Egy 1957-ben kelt levél az alábbiakkal indokolja ezt: „Az ügy realizálása során, mivel tisztázódott, hogy a hírszerző hálózat és a szabotázs csoport tevékenysége nagyrészt a Szovjetunió ellen irányult, a csoport egy részét az eljárás lefolytatása végett a Szovjet Hadsereg Katonai Bíróságának adták át. A csoport többi tagjának ügyében az igazságügyi szerveink hoztak ítéletet.”

A szovjet hatóságoknak történő kiadások tényleges indoka, „szabályszerűsége” ismeretlen, annyi azonban bizonyos, hogy ezeknek semmiféle jogi alapja nem volt, de nem is lehetett.

1957 júliusában a BM II/II. osztálya (kémelhárítás) – nyilvántartás céljából – olyan személyekre vonatkozó iratokat kapott a Legfőbb Ügyészségtől, akiket a Szovjet Katonai Törvényszék ítél el 1946 és 1948/49 között, majd 1954-ben átadott a magyar hatóságoknak. Az erről készült kimutatás alapján 227 ilyen személyről tudunk – tehát csak a fent említett időszakban, s csak azokról, akiket ekkor ténylegesen átadtak a magyar szerveknek! –, s köztük van a tárgyalat ügyben elítélt 16 főből 8 személy.³⁰

Az ügy szövevényes és szerteágazó volta miatt a nyomozati anyagokban felmerült vallomások szinte mindegyikére szükség volt. Így a már alaposan „desztillált” bírósági anyagokból sem hagyhatták ki azoknak a Szovjet Katonai Törvényszék által már korábban (1949. február 24.) elítélt terhelő tanuknak a nevét, akik az egyes perekben ténylegesen elítélt társaikra „vallottak”. Abból a célból, hogy a vizsgálati szakaszban elkövetett törvényteleniségek – jelen esetben az előzetes letartóztatásban lévők kiadása idegen hatóságnak – a bírósági iratokból ne derüljenek ki, a tárgyalás (1949. október 20.) során felmerült, azon jelen nem lévő tanuk neve mellé utólag különböző megjegyzéseket fűztek, sőt, történeteket kreáltak.

A Katonai Elhárító Csoportfőnökség ilyen fiktív indokkal magyarázta öt, az ügyben letartóztatott és kihallgatott, majd a szovjet katonai bíróságnak átadott egykori honvédtiszt távollétét a bírósági tárgyalásról. Utólagosan, a Katpol által készített három különböző jelentés szerint ugyanis az Áprily Ferenc, Nagy Ferenc egykori hadnagyokat, Galba Miklós, Kopácsy Zoltán egykori főhadnagyokat, valamint Romhányi Ferenc nyugállományú századost szállító tehergépkocsi – mely 1948. december 1-jén a Buda-déli internálótáborba „vitte” az őrizeteket – felborult, a gépkocsi vezetője és az örök eszméletüket veszítették, s ezalatt a foglyok „megszöktek”.³¹

Hogy valójában mi is történt 1948 decemberében, arról Kopácsy Zoltán visszaemlékezésében a következőket írja: „December elején sok társammal együtt

altábornagy volt. Ő és társai meghatározó szerepet játszottak a sztálini államvédelmi gyakorlat magyarországi átültetésében.

³⁰ TH V-143319. 239/7-a – 239/7-sz. o. A dokumentumok szerint nem csak 1948-ig, hanem még 1950–51-ben is ítélkezett magyar személyek ügyében – 1945 előtti tevékenységükért, akár csendőrök, akár tisztek ügyében – a Szovjet Katonai Törvényszék. Akiket a tárgyalat ügyben 1954 folyamán átadtak a magyar hatóságoknak, a következők voltak: Galba Miklós, Fangler Imre, Hetsey Pál, Hantos Ferenc, Áprily Ferenc, Balikó Mihály, Hodossy Barna, Kopácsy Zoltán.

³¹ TH V-90034. 37–39. o. Mivel „beismerő vallomásuk” „bizonyító erejű” volt társaik bíróság elé állításában, sem a vádiratból, sem az ítélet szövegéből nem lehetett kihagyni azokat. Távollétüket a tárgyalásról ezért az alábbiakkal indokolták: 1. „a nyomozás során kihallgatott, de azóta szökésben lévő”; 2. „a főtárgyaláson már nem volt kihallgatható” (egyéb indoklás nincs). TH V-90034/1. 315. és 328. o.

kivezettek a celláinkból...és lefüggönyözött gépkocsin átszállítottak bennünket a Gorkij fasoron lévő KGB [ekkor még MGB – Zs. I.] főhadiszállásra... Csak pár napot töltöttünk itt, utána kenyeres kocsinak álcázott rabszállító kocsin átszállítottak bennünket Baden bei Wien-be.”³²

A többi, az ügyben letartóztatott személy kiadására és elítélésére a legképtelenebb vádakat kreálták a magyar, illetve a szovjet hatóságok. Fangler Imre tartalékos őrmester ellen a legfőbb vádpont az volt, hogy a szervezet tagjaként olyan területeket jelölt meg az amerikai hírszerzés számára, ahová fegyvereket dobhatnak le repülőgépekről, az „illegális szervezet csoportjainak felfegyverzésére”. Fangler másik „bűne” az volt, hogy „burgonyabogaraknak a Szovjetunió területére való átdobását készítette elő a burgonyavetés megfertőzése céljából”.³³ A büntetés mindezt 25 év szabadságvesztés volt!

Hogy a letartóztatottak közül kiket, milyen megfontolás alapján adtak át a szovjet hatóságoknak, erre nehéz magyarázatot találni, hiszen a „Szovjetunió ellen irányuló hírszerzés” a legcsekélyebb mértékben sem veszélyeztethette a sztálini birodalmat.³⁴ A szovjet állambiztonság emberei már a kezdetektől fogva részt vettek a nyomozásba és a kihallgatásokban.

A Dósa Attila elfogásával meginduló második nagyobb letartóztatási hullámban és az ezt követő vizsgálatokban szintén „nélkülözhetetlen” volt a szovjet jelenlét. Az egykori hadnagyot is először Badenbe vitték, ott kezdték meg kihallgatását, sőt, ítélték el 25 év kényszermunkára, és csak márciusban adták át a magyar hatóságoknak.³⁵ Fehérváry Istvánt, a későbbi Zách-per egyik elítéltjét – akit Dósával egy nap tartóztattak le (február 9-én) – ugyancsak az MGB székhelyére vitték. Ő Dósához hasonlóan 25 évet kapott a szovjet bíróságtól, majd ezt követően szállították Magyarországra. Visszaemlékezései szerint ekkor már a szomszédos cellákban tartották fogva azon személyek egy részét, akiket február 24-én ítéltek el a Szovjet Katonai Törvényszék.³⁶

A Magyarországon megrendezett két nagy perben – melyekről a későbbiekben még szólunk – csak a „szökésben lévő” öt személy vallomását használták fel terhelő bizonyítékként, a többiek csak a vizsgálati anyagokban szerepelnek. Az ő bíróság elé állításukhoz vagy nem volt elegendő terhelő adat, vagy az ügy szempontjából elítélésük nem volt szükséges. Ahelyett azonban, hogy a korábbi államvédelmi gyakorlat szerint a magyar hatóság elrendelte volna internálásukat, őket végül Badenben, egy idegen hatalom bírósága elé állították, ráadásul a legképtelenebb vádakat hozva fel ellenük. Nem győzzük hangsúlyozni, hogy erre semmilyen törvény adta lehetőség nem volt, s okát is csak találgatni tudjuk.

³² *Fehérváry István*: Szovjetvilág Magyarországon 1945–1956. München–Santa Fe, 1984. (a továbbiakban: *Fehérváry*: Szovjetvilág) 61–61. o.

³³ TH V-143319. 171. o. Az ügyből kifolyólag szintén elítélt Hantos Ferenc is hasonló „büntetést” kapott 25 évet a szovjet bíróságtól, azzal a különbséggel, hogy ő „burgonyabogár lárvákat szerzett a vetések megfertőzésére”.

³⁴ Feltételezhető, hogy az állambiztonsági szervek elsősorban azokat kívánták megbízható távolságra tudni az ügyvel kapcsolatban, akik felfedhették volna az ÁVH megbízásából tevékenykedő ügynököket.

³⁵ Első kihallgatása a Katpolon valószínűleg március 16-án volt. A Budapesti Katonai Ügyészség Büntető Intézetének növekedéskijelentésében március 24-i dátummal szerepel.

³⁶ *Fehérváry*: Szovjetvilág 61–61. o. Első kihallgatása a Katpolon, az iratok szerint március 7-én történt.

Az ügyben meghozott ítéletekből kiderül, hogy a vádlottak a Szovjet Büntető Törvénykönyv (OSZFSZK BTK) 58. §-nak 2., 6., 9., és 11. pontjai szerint álltak a szovjet katonai bíróság elé olyan „szovjet- és államellenes” ügyekre vonatkozó törvény alapján, melyek külön nem szovjet állampolgárookra vonatkoztak. Az egyes pontok olyan bünteteket takartak, mint szervezkedés, kémkedés, diverzió vagy „bűnszövetkezésben való részvétel”, s mindegyikért 25-25 év szigorított munkatábor volt a kiszabható büntetés.³⁷

1949. május 18-án még egy személy, Hetsey Pál volt hadnagy ügyében hozott hasonló ítéletet a szovjet bíróság. A hadnagyot eredetileg Dósa Attila perének IX. rendű vádlottjaként akarták elítélni, s még az 1949 júniusára keltezett – tehát már legalább egy hónappal korábban elkészült! – vádiratban is szerepelt azzal a megjegyzéssel, hogy ügye „el van különítve”.³⁸ Az eljárás törvénytelenységét fokozandó, az 1949. október 20-án kelt ítélet szövege az alábbiakkal indokolja Hetsey hiányzását a bírósági tárgyalásról: „Hetsey Pál IX. rendű vádlott főtárgyaláson való kihallgatása – ismeretlen okból való távolléte folytán [kiemelés tőlem – Zs. I.] – nem volt lehetséges. Ezért a haditörvényszék Hetsey Pál IX. rendű vádlott bűnügyét vádlottársai bűnügyétől végzésileg elkülönítette [vagyis átadta a szovjet katonai törvényszéknek – Zs. I.], azért is, mert a főtárgyalásnak nevezett távolléte miatt esetleges elnapolása, a tekintélyes számú vádlottak ügyének elbírálását előreláthatólag jelentékeny mértékben késleltette volna.”³⁹

Egy 1965-ben készült jelentés arról számol be, hogy Hetseyről további olyan anyagokat is elfektettek az államvédelmi szervek, melyek a Dósa-ügytől függetlenül „tették indokolttá” kiadatását a szovjet hatóságoknak. Ezekben a hadnagy úgy szerepel, mint „aki 1948 szeptemberében egy kém és diverziós felkelő csoport vezetője lett. A csoport az egyik külföldi hírszerzéstől feladatul kapta, hogy kémtevékenységet folytasson a Szovjetunió és a Magyar Népköztársaság ellen. Hetsey adatokat gyűjtött a Magyarországon állomásozó szovjet csapatokról, katonai repülőterekről és azokat átadta a külföldi hírszerzésnek”.⁴⁰

Végjáték: bírósági tárgyalások és/vagy újabb internálások (1949–53)

A Katpol februárban, majd áprilisban további vizsgálat végett visszahozatta a januárban internáltak nagy részét. Aki továbbra is Kistarcsán maradt, azoknak egy része pár hónap múlva rendőrhatalósági felügyelet alatt szabadult, más részük hollétéről pedig a recski internálótábor 1952-es keltezésű jelentései, tanúkihallgatási jegyzőkönyvei

³⁷ Erről lásd még *Fehérváry*: Szovjetvilág 60. o.

³⁸ Ennek egyik lehetséges magyarázata Hetsey kihallgatási jegyzőkönyvében keresendő, aki csak T. M.-el, vagyis a szervezet felszámolásában foglalkoztatott egyik ügynökkel került – nagy valószínűséggel provokatív céllal – kapcsolatba. Vallomásában a következőket említi meg: T. elmondta azt, hogy a határon történő átszökésnél elfogta az ÁVH, és immáron saját ügynökeként fordította vissza. Mivel Hetsey az elítéltek közül mással nem volt tényleges kapcsolatban, a tárgyalás során T. dekonspirálódott volna, s ezt nem vállalva, Hetsey ügyét a hatóság inkább nem vitte a magyarországi bíróság elé.

³⁹ TH V-90034/1. 319. o. Erről lásd még Törvénytelen szocializmus. Tényfeltáró Bizottság jelentése. (Szerk. Révai Valéria.) Budapest, 1991. 360. o.

⁴⁰ TH V-90034/2. 218.

tudósítanak. Czigány Endre tartalékos hadnagy vagy Both Béla hadnagy megjárta a hatóság mindkét internálótáborát, nem álltak társaikkal bíróság elé. Az 1953-as amnesztiarendelettel az államvédelem mégsem tartotta kívánatosnak elengedni őket, így „szabadulásukat” követően, 1953-ban ítélték el „demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés”, valamint „hűtlenség” bűntette miatt. Vagyis az internálás alapjául szolgáló „tényállásból” kiindulva ismét, immáron bírósági eljárással ítélték őket szabadságvesztésre.

Söjtöry Ferenc egykori hadnagyot szintén 1949. január 5-i véghatározattal internálta az ÁVH először Kistarcsára, majd Recskre. Az 1953-as felülvizsgálatok során kiküldött szabadító bizottság javaslata szerint Söjtöryt bíróság elé kellett volna állítani és további 6 évre elítélni, azonban erre végül nem került sor, és rendőrhatósági felügyelet alatt szabadulhatott.⁴¹

A fogva tartottak egy másik csoportját – az eredeti elképzelések szerint 36, később a már fent említett Hetsey Pál „elkülönítésével” összesen 35 főt – Dósa Attila és társai perében állították bíróság elé 1949. október végén. A bíróság az 1950 márciusában tartott fellebbviteli tárgyaláson 5 halálos ítéletet hagyott jóvá. Dósa Attilát, Varga Modesztó⁴² és Csúcs György főhadnagyokat, Szűcs József alezredest és Prettenhoffer Jenő főmérnököt, egykori tartalékos hadnagyot 1950. április 1-jén végezték ki.

Hogy az állambiztonsági szervek közötti együttműködés – akár csak egy ügyön belül is – mennyire nem volt összehangolt, azt a fent említett Csúcs György személyével kapcsolatos levélváltások is sejtetni engedik. A főhadnagyot, 1948 novemberi letartóztatását követően, 1949. február 20-án kísérték vissza az internálótáborból a Katpolra. Míg egy 1950. február 12-i jelentés szerint internálótáborban van, internálása többszöri meghosszabbítása mellett hallgatták ki, majd az 1949. június 3-án benyújtott ügyészi vádiratot követően október 20-án halálra ítélték. Ezt követően, december 29-én a Katonai Ügyészségre a következő levél érkezett a kistarcsai internálótáborból: „Kérem nevezett szabadulás esetén hozzám kísértetni szíveskedjék, mivel jelenleg is internálás hatálya alatt áll.”⁴³ A bírói ítéletet, mely 1950. március 28-án vált jogerőssé, április 1-jén hajtották végre.

A következő nagyobb perre 1949 decemberében került sor, ahol Zách Sándor nyugállományú hadnagy és 18 társa ügyében hozott elmarasztaló ítéletet a Markó utcai bíróság. A vádlottakat 1-től 15 évig terjedő kényszermunkára, illetve börtönbüntetésre ítélték.⁴⁴ Voltak olyanok is – így Szepesi Artúr egykori főhadnagy vagy Móricz Gyula hivatásos főhadnagy –, akiknek, miután letöltötték az ítéletben kiszabott börtönbüntetésüket, véghatározattal további internálását rendelte el az ÁVH.

Az eddigi források ismeretében tehát a badeni Szovjet Katonai Törvényszék 16, míg a hazai igazságügyi szervek két perben, összesen 54 személy esetében hoztak elmarasztaló ítéletet. Az ügy további szereplőinek egy részét véghatározattal további internálással sújtották, és/vagy az 1953-as felülvizsgálatokat követően bíróság elé

⁴¹ TH V-48673.

⁴² Varga Modesztó felesége, aki ekkor Kalocsán töltötte a Zách-perben kiszabott büntetését 1951. március 31-én írt levelet a Katonai Ügyészségnek, hogy választ kapjon férje hollétére vonatkozóan. A cenzúrázott levél alján csak annyi szerepel: „Kivégezve, választ nem adunk.” TH V-90034/1. 145. o.

⁴³ TH V-90034/4. 200. o.

⁴⁴ A két perről lásd még *Fehérváry: Börtönvilág 72–76. o.*

állították, vagy szabadon bocsátották, egy töredékét pedig rendőrhatalósági felügyelet alatt – általában hat hónapos internálási idő után – szabadon engedték.

A Magyar Harcosok Bajtársi Közössége az 1948–1950 között lefolytatott perek ellenére folytatta tevékenységét, továbbra is igyekezett fenntartani a kapcsolatot az anyaországgal. A bajtársi szervezet hazai működésével kapcsolatos felelősségre vonások kisebb-nagyobb fő-, illetve mellékperekkel, a további években is folytatódtak.